

Слободан Нићин

Институт за политичке студије, Београд

Тамара Гајић

*Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет
Едуконс*

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА СРБИЈЕ ПУТЕМ ВЕЋЕГ УЧЕШЋА ЖЕНА У ПОЛИТИЦИ

Сажетак

Подзаступљеност жена у политичком животу представља глобални проблем. Родна равноправност, као битан предуслов изградње демократског друштва, подразумева једнако учешће жена и мушкараца у свим областима јавног живота. Интеграција родног аспекта у кључне политичке токове, значајан је део процеса демократизације Србије. Иако је учешће жена у политичком животу Србије у последњих неколико година порасло, оне и даље заузимају ниже и мање утицајне позиције у односу на мушкарце. Будући да интензитет сложеног процеса демократизације зависи од консензуса политичких елита о неопходности реформе, у раду ће бити представљен одређен број политичких фактора неопходних за унапређење положаја жена у јавном животу. Како остваривање једнаких радних права и елиминисање свих облика дискриминације доприноси разбијању уобичајених родних стереотипа, с правом можемо да закључимо да је управо ниво еманципације жена један од главних показатеља демократичности друштва.

Кључне речи: демократизација, елите, политичка партиципација, политичка репрезентација, родна равноправност, унапређење положаја жена, Србија

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Питање партиципације жена на местима одлучивања и њихове стварне моћи, једно је од питања које се у савременој науци посебно разматра. Све већа подзаступљеност жена у парламенти-ма, али и другим политичким телима, указује на проблем неповољног положаја жена у јавној сфери. Иако заснована на модерним теоријама политичког репрезентовања и редефинисању концепта политике једнакости, област политичког представништва није успела да обезбеди равномерно представљање група и унапреди процес демократизације. Стога, партиципација и репрезентативност представљају централни проблем у дебатама о демократичности једног друштва.

Посматрајући јавну сферу, политика је одувек била представљана као привилегован мушки простор. Последњих неколико деценија XX века и прва деценија XXI века, довеле су до значајних промена у политици у погледу репрезентативности и партиципације. Према Стојиљковићу, „политичка партиципација је процес добровољног учешћа појединаца и социјалних група у иницирању, разматрању, доношењу политичких ставова и одлука, њиховој реализацији.”¹⁾ Борба женског покрета за права жена била је дуготрајна, а резултирала је стицањем права гласа, политичким средством неопходним за исказивање и заступање одређених друштвено-политичких ставова и интереса.²⁾ Иако су жене успеле да се изборе за одређене положаје и заузму извесно место на лествици политичке моћи, емпиријска истраживања показују да је и даље присутна њихова недовољна видљивост и маргинализација, што неповољно утиче на већ одмакао процес демократизације.

У случају Србије, унапређење правног оквира и успостављање институционалних механизма, помогло је интеграцији принципа родне равноправности у функционисање и рад државних институција. Оно што је најважније када говоримо о политичком ангажману жена, у доминантно мушком политичком простору, јесу њихови ставови о политичкој култури. Према Подунавцу „политичка култура се стиче. Она се преноси са једне генерације на другу, трансформише у складу са измењеним социјал-

1) Зоран Стојиљковић, „Партиципације”, у зборнику: *Енциклопедија политичке културе* (приредили: Милан Матић, Милан Подунавац), Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 807-814.

2) Наталија Жунић, „Европска унија: Род и политика”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, бр. 68/2014, стр. 209.

но-политичким условима, а у одређеним историјским ситуацијама долази до формирања нове политичке културе.”³⁾ Однос према политици као професији и разлози за бављењем истом, јасно указују на концепт политичке културе којој жене стреме. Немогућност да заузму одређене политичке функције, како на нижим тако и на вишим нивоима власти, утичу на њихову одлуку да ли ће се уопште бавити овом професијом. Будући да су у свим друштвима, без обзира на степен њиховог развоја и облик политичке културе, одувек постојале тенденције које су усмеравале жене на традиционално женске активности у оквиру политике, важно је увидети да ли жене сматрају да њихово деловање има утицај на политичку културу, као и да ли постоји утицај политичке културе на женску партиципацију.⁴⁾ Како је за утврђивање степена демократичности целокупног друштва битан однос политичке елите према питању женског политичког утицаја, у наставку ће бити представљен сложен процес демократизације, о ком је немогуће говорити без сарадње елита.

2. ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА – РЕЗУЛТАТ САРАДЊЕ ЕЛИТА

Најопштије речено, демократизација се може одредити као процес преласка из ауторитарног у демократски политички систем.⁵⁾ У центар политиколошког интересовања доспева током деведесетих година XX века, као последица слома комунистичких режима и великих промена које су захватиле Европу. Стога, појам демократизације подразумева „процес изградње демократског портрета с обзиром на то да демократија није готов модел или шаблон који се може једноставно и одједанпут применити.“⁶⁾ Како је глобалност једно од кључних обележја овог процеса, низ заједничких карактеристика и узрока навело је Семјуела Хантингтона (*Samuel Philips Huntington*), да формулише теорију о таласима демократизације. Први талас демократизације започиње ширењем бирачког права и обухвата период од 1828. до 1926. године. Други талас по-

3) Милан Подунавац, Милан Матић, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1994, стр. 348.

4) Ана Вуковић, „Ставови политичарки о женској политичкој партиципацији у Србији – пет година касније”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 3/2014, стр. 398-399.

5) Vukašin Pavlović, *Društveni pokreti i promene*, Službeni glasnik i Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, стр. 60-71.

6) Бошко Мијатовић, Илија Вујачић, Танасије Маринковић, *Појмовник либералне демократије*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 40.

чиње успостављањем демократских режима након II светског рата, а трећи сломом недемократских режима у јужној Европи, седамдесетих година XX века, и траје и данас.⁷⁾

Почетни корак процеса демократизације представља слом ауторитарног режима. Он може бити последица договора између власти и опозиције. У комунистичким државама ово је био чест случај, јер је увек бар део елите из недемократског режима учествовао у промени. У овој фази, ниво демократске институционализације је и даље низак, али га карактерише политичка и друштвена либерализација. Будући да се политички систем припрема за конкуренцију, неопходна је регулација изборног и партијског организовања и гаранција једнаких шанси у предизборној кампањи.⁸⁾

Друга фаза, фаза институционалне демократије, одликује се успостављањем темеља за нови демократски поредак. Усвајање устава и први слободни избори, главне су карактеристике ове фазе. Након што дође до прилагођавања понашања политичких елита демократским принципима и формирања нових институција, сматра се да је ова фаза окончана.⁹⁾

Најдужа и најзахтевнија фаза у процесу демократизације, јесте фаза консолидације демократије. Она обухвата легитимацију и стабилизацију демократских структура, што касније доводи до тога да се све политичке институције режима посматрају као легитимне и поштују се демократска правила игре. Поред политичких институција, демократска консолидација односи се и на економску стабилност и развој, политичке партије, цивилно друштво.¹⁰⁾

Будући да су се промене политичких система у појединим државама дешавале нагло, у виду револуција, а у другим кроз еволутивни процес стварања демократских институција, можемо да закључимо да, иако у појединим политичким системима није дошло до остваривања демократске визије друштва, сви су као мотив имали демократску промену. Истинитост тезе, да не може бити демократизације без претходне сарадње елита, видимо на примеру Србије и догађаја из 2000. године. Тада су уједињене опозиционе вође, окупљене у хетерогену изборну коалицију Демократска опозиција Србије (ДОС), уз помоћ грађана, успели су

7) Samuel P. Huntington, *Treći talas: demokratizacija na kraju dvadesetog veka*, Stubovi kulture, Beograd, 2004, стр. 22.

8) Ljubica Đorđević, „Demokratizacija putem evropeizacije: uticaj Evropske unije na unutrašnje političke reforme država u tranziciji”, *Pravo i politika*, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad, br. 1-2/2009, стр. 71-72.

9) Исто, стр. 71-72.

10) Исто, стр. 71-72.

да одбране изборну вољу, изврше промену власти и легитимизују изборну победу. Значајну улогу у опозиционом блоку одиграле су жене. Супротстављајући се ауторитарном режиму, промовишућу културу ненасиља и толеранције, допринеле су афирмацији идеје о родној равноправности и потреби ширег укључивања жена у политичке органе и јавне функције.

3. КОНЦЕПТ ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ И РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ И ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ПОДЗАСТУПЉЕНОСТ ЖЕНА У ПОЛИТИЦИ

Демократске институције, правни оквир и економски развој су битни, али не и довољни услови за унапређење положаја жена у јавном животу. Политичка и партијска култура, јавно мњење и стање друштвене свести, представљају само неке од фактора који утичу на оспособљавање жена за учешће у политичком животу. Када говоримо о политичкој партиципацији и репрезентацији, треба имати у виду да је партиципација неопходан, али недовољан услов за репрезентацију. Партиципација жена у политичким институцијама је сложен процес који се мора посматрати на три различита нивоа. На првом нивоу, нивоу институција, промовише се родна свест и формирање представничких тела пријемчивих за жене. На другом нивоу, у процесу репрезентације, битан је континуирани избор жена у парламент, подстицање њихове кандидатуре и промовисање родне једнакости у изборном законодавству. Последњи, дискурзивни ниво, подразумева промене у парламентарном и политичком језику, јавном обраћању и медијској репрезентацији жена.¹¹⁾

3.1. Политичка партиципација и репрезентација

Подједнако учешће жена и мушкараца у јавном животу представља кључ еманципације жена и један је од главних темеља Конвенције за елиминацију свих облика дискриминације (*CEDAW*), коју је 1979. године усвојила скупштина Уједињених нација. Будући да иде даље од простог гарантовања једнакости пред законом, ова конвенција представља први међународни документ којим се

11) Lilijana Čičkarić, „Da li žene predstavljaju žene u parlamentu”, *Genero*, Centar za ženske studije, Beograd, br. 18/2014, стр. 135-136.

уводе посебне мере за постизање равноправности жена и мушкараца. За унапређење положаја жена, била је битна и Четврта светска конференција о женама, одржана 1995. године у Пекингу, на којој је усвојена Пекиншка декларација и Платформа за акцију. Основна сврха Декларације и Платформе била је усмерена ка отклањању главних препрека које стоје на путу унапређења положаја жена.¹²⁾

Политичка партиципација, као мултидимензионалан процес, неодвојива је од синдрома „стакленог плафона“ који је установљен пре двадесетак година. Он подразумева „невидљиву, али готово непробојну границу која жене у професионалном животу дели од утицајнијих позиција и стварног напретка у каријери.“¹³⁾ Поред поменутог синдрома, невидљиве баријере које почивају на предрасудама и стереотипима, не дозвољавају женама да приступе не само водећим позицијама у политичком животу, већ и оним средишњим, управљачким.

Постоје три групе препрека које утичу на политичку партиципацију жена. У прву убрајамо политички систем, институционалне и правне механизме; друга група је фокусирана на социо-економске препреке, материјалне услове и шири друштвени контекст; до трећу групу чине оне препреке које разматрају патријархалне културне обрасце, традиционалне родне улоге, идеолошко-психолошке баријере, амбицију и жељу жена да се баве политиком.¹⁴⁾ Стога се ниска партиципација жена у политици манифестује на следеће начине: слабом активношћу жена у политичким партијама, синдикалним и струковним удружењима; непропорционалној и ниској заступљености жена на местима одлучивања (посебно позицијама извршне власти); и недостатку видљивости женских интереса и искустава у процесу доношења политичких одлука.¹⁵⁾

За разлику од политичке партиципације, политичка репрезентација се може дефинисати као континуирани процес креативног вођења политике која заступа ставове гласача, а не пуко преношење порука гласачког тела или доношење одлука без консултације са гласачима.¹⁶⁾ Постоје четири типа политичке репрезентације: фор-

12) Тамара Гајић, *Право на политичко репрезентовање жена у земљама Европске уније*, Мастер рад, Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет Едуколн Сремска Каменица, 2015, стр. 18-19.

13) Лилијана Чичкарић, „Партиципација жена у парламенту – синдром «стакленог плафона» и партијска селекција”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 4./2014, стр. 551.

14) Исто, стр. 551.

15) Вишња Баџановић, *Vodič za učešće žena u javnom i političkom životu*, Kulturni centar DamaD, Novi Pazar, 2014, стр. 34.

16) Anne Phillips, “Representation and Inclusion”, *Politics and Gender*, Cambridge University Press, Cambridge, no. 4/2012, стр. 513.

мални – укључује институционална правила и процедуре према којима се бирају представнице; дескриптивни – осликава сличност између представница и бирачког тела; супстанцијални – односи се на преузимање одговорности у представљању и поклапању са интересима гласача; и симболички – везује се за осећај представница да правилно и ефективно заступају вредности и потребе оних који су их изабрали.¹⁷⁾ У већини дебата вођених око појма политичке репрезентације, посебна пажња посвећена је разматрању односа дескриптивне и супстанцијалне репрезентације.

Дескриптивна заступљеност се може представити као квантитативно присуство жена на местима одлучивања, док супстанцијална заступљеност укључује и поседовање стварне моћи у заступању женских интереса. Да пораст броја жена на местима одлучивања не води нужно и остварењу родне равноправности, говоре честа игнорисања женских интереса и непријатељски односи према њиховим иницијативама и пројектима. Стога, треба имати у виду да успешну спустанцијалну репрезентацију чини становиште по којем жене заиста раде за женске интересе, потребе и захтеве, што их доводи до конкретних резултата у политичкој пракси.¹⁸⁾

У литератури су присутна четири аргумента за објашњење ограничене политичке репрезентације жена. Први аргумент се односи на родну неједнакост у репрезентацији у политичким телима; други наглашава како жене имају посебне интересе које једино оне могу представљати; трећи је усмерен на квалитете жена, морал, етику и стил понашања који треба интегрисати у политички живот, док четврти аргумент истиче на који начин жене у представничким телима делују као специфични модели који треба да охрабре друге жене да се политички ангажују.¹⁹⁾

С друге стране, да би се остварила подједнака репрезентацију жена у политици, треба имати у виду следеће аргументе. Први се односи на начело праведности и истиче да је једнакост репрезентације критеријум по којем се процењује демократичност једног друштва. Други, који се тиче женских интереса, говори о значају суштинске репрезентације, имајући у виду да се једино на тај начин може доћи до њиховог истинског представљања. Следећи аргумент, аргумент ревитализације демократије, наглашава важ-

17) Исто, стр. 513.

18) Наталија Жунић, „Европска унија: Род и политика”, нав. дело, стр. 219.

19) Лилијана Чичкарић, „Критички осврт на проблем репрезентације жена у политичким институцијама”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 4/2013, стр. 598.

ност равноправног заступања интереса, не само жена, већ и других група. Као последњи, издваја се еманципација, која је усмерена ка решавању проблема произашлих из постојећих патријархалних структура. Равноправна заступљеност жена и мушкараца утиче на квалитет демократског одлучивања, подстиче жене да се баве политиком и омогућава да женско искуство изађе у јавну сферу и постане видљиво.²⁰⁾

Како је већа мотивисаност жена да се боре за реализацију женских интереса потпомогнута њиховом све већом бројчаном присутношћу, треба имати у виду да репрезентација не значи пуко уључивање жена у политичка тела, већ пре свега промену мушког начина вођења политике и обављање представничких функција.

3.2. Фактори који утичу на подзаступљеност жена у политици

У литератури је до сада развијено неколико хипотеза које објашњавају разлоге мање заступљености жена у политици. Као прва, означена је незаинтересованост жена за политику, услед другачије перспективе и поимања самог појма политике и јавних функција. Друга, наглашава присуство конзервативне представе о улози жена у друштву, првенствено кроз постојање бројних предрасуда да су жене мање способне да партиципирају у власти. Следећа хипотеза се односи на друштвену поделу рада, где двострука оптерећеност домаћим и професионалним радом, спречава жене да се више ангажују у политици. Маскулини карактер политичких институција и механизма репрезентације, такође спречава жене да се кандидују за одређене функције. Поред проблема понуде и потражње, израженог у недовољној заинтересованости жена да се кандидују, али и незаинтересованости политичких парија да номинују жене за учешће у изборној утакмици, последња хипотеза наглашава значај изостанка подршке од стране мушких колега.²¹⁾

Да би се отклониле све баријере и обезбедило учешће већег броја жена у политици, као кључни фактор узима се пропорционални изборни систем. Његова основна карактеристика је кандидовање по листама и избор већег броја посланика у изборној јединици, чиме се остварују реалнији изгледи да ће састав парламента представити равномернију заступљеност оба пола. Значајан утицај на већу присутност жена у политици имају још и затворене

20) Liliјana Čičkarić, „Žene u političkoј arena – insajderke ili autsajderke?“, *Sociologija*, Institut za sociološka истраживања, Beograd, br. 4/2009, стр. 427.

21) Лилијана Чичкарић, „Критички осврт на проблем репрезентације жена у политичким институцијама“, нав. дело, стр. 601-602.

и строго структуриране листе, структура парламента, број места, дужина мандата, број странака, доминантна идеологија и начин селекције кандидата. Ипак, посебну пажњу треба усмерити на политичке партије.

За различиту интерпретацију питања родне равноправности у оквиру политичких партија, задужени су бројни фактори. Најзначајнији су контекстуални и идеолошки, организациони и институционално-правни. Имајући у виду да су политичке партије током историје биле патријархално устројене организације, које су игнорисале захтеве и интересе жена, не треба да чуди што на селекцију кандидата највише утичу неформални односи, утемељени у маскулинизованој политичкој култури. Мушкарци, који су доминантнији на изборним листама партија и функцијама где се доносе најзначајније одлуке, углавном су сумњичави према кандидатури својих колегиница и нису расположени за поделу власти са њима. Ослањајући се на своја неформална познанства, успешнији су у изградњи каријере и напредовању на политичкој лествици. Имајући у виду да већинско чланство у политичким партијама чине мушкарци, који нису вољни да подрже женске кандидате у кампањама, као и то да жене гласачи врло ретко гласају за жене, уколико и прођу процес селекције, за кандидаткиње то не значи и нужно добијање дела колача у подели политичке моћи.²²⁾

Чак и када имају све квалификације потребне за неки положај, жене сумњају у себе. Овај психолошки феномен, назван „ефекат Трнове Ружице“, рефлектује чекање, а не тражење прилика у животу. Патријархални образац социјализације који упркос напретку жена у јавном животу и даље истрајава, наводи жене да често одустају од трке за освајањем места у парламенту, сматрајући да је она унапред изгубљена.²³⁾

4. (НЕ)ВИДЉИВОСТ ЖЕНА У ПОЛИТИЦИ – СЛУЧАЈ СРБИЈЕ

Родна неједнакост се може препознати у свим сегментима друштвеног живота Србије. Нарочито је изражена у области одлучивања и управљања у политици и економији. Ниска заступљеност жена у парламенту наше земље, поготово током последњих два-

22) Лилијана Чичкарић, „Партиципација жена у парламенту – синдром «стакленог плафона» и партијска селекција”, нав. дело, стр. 555-556.

23) Исто, стр. 553-554.

десет година, значајно је утицала на квалитет политичких одлука. Невидљивост жена у процесу руковођења и одлучивања, није могла да елиминира њихову маргинализацију на тржишту рада и побољша животни стандард.

Од увођења вишепартијског система у Србији, 1990. године, женске иницијативе и феминистичке групе су знатно појачале своје активности. Од 1991. године, основан је велики број нових аутономних женских група²⁴⁾ које, иако нису биле масовног типа, показале су спремност да се супротставе режимској политици. Интелектуалке различитих професионалних оријентација, окупљајући око себе велики број присталица, креирале су циљеве и стратегије деловања већине организација у складу са стандардима глобалне мреже женских организација. То је уједно значило и постављање камена темеља за почетак изградње демократског цивилног друштва и унапређење процеса демократизације.²⁵⁾

На основу истраживања *Родна равноправност и политички процеси: Зашто жене не гласају за жене?*,²⁶⁾ које је у децембру 2016. године спровео Центар за истраживање јавних политика, да се приметити да је услед унапређења правног оквира и успостављањем институционалних механизма, дошло до повећаног учешћа жена у политичком животу Србије. Анализирајући програме политичких странака у погледу интегрисања родне равноправности, ниво заступљености жена у страначким органима и органима извршне и законодавне власти, дошло се до следећих резултата.

Посматрајући политичке странке које својим деловањем имају веома значајну улогу у интегрисању родне димензије у политички и друштвени систем једне земље, примети се да питање родне равноправности и положаја жена у друштву, није препознато од стране свих кључних актера као релевантно. Од анализираних десет, пет политичких странака (СНС, СРС, ДЈБ, ДСС и Двери) не наводи принцип родне равноправности у свом деловању. С друге стране, политичке странке у којима је идентификовано ово питање (ДС, СПС, СДС, ЛДП и ЛСВ) имају различит приступ у његовом представљању. Две најзаступљеније теме у програмима странака

24) Неке од њих су: Женска странка – ЖЕСТ (акроним од речи жене, етика, солидарност, толеранција); Женски Лоби – основан са циљем да координира рад жена у појединим партијама и умеравља њихово деловање у предизборној кампањи. Женски Парламент – формиран са задатком да анимира јавност за женске потребе, прати рад „мушког парламента”, критикује и упућује законске иницијативе.

25) Marija Kolin, Lilijana Čičkarić, *Ekonomska i politička participacija žena u Srbiji u kontekstu Evropskih integracija*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2010, стр. 122.

26) *Rodna ravnopravnost i politički procesi: Zašto žene ne glasaju za žene?* Predlog javne politike, Centar za istraživanje javnih politika, 2016, Beograd, <http://publicpolicy.rs/publika/cije/0807207acad5b5d5fd8cc86c49a1a0d044fd3102.pdf>, 28/03/2017.

су улога жене у јавном и политичком животу и брига о породици и деци, док се питања родно заснованог насиља, економског положаја жена и родних стереотипа, јављају у програмима неколико политичких партија. За већу заступљеност жена у јавном и политичком животу, првенствено у политичким странкама, органима власти и руководећим позицијама, залажу се СПС и ДС. Ка јачању положаја жена и њиховој активнијој улози у јавном и политичком животу усмерена је и СДС, док се ЛДП залаже да жене постану равноправни учесници у политици. ЛСВ предлаже квоте, едукације и програме оснаживања, као мере које би допринеле већем учешћу жена у политици.²⁷⁾

На маргинализацију политичарки и њихово отежано напредовање на партијској лествици, највише утичу социо-економски фактори, традиционална политичка култура, и затвореност политичких партија. Чак и када говоримо о партијама које се у својим програмима залажу за поштовање принципа родне равноправности (СПС, ДС и СДС), жене тешко долазе до високих позиција у партијским структурама. Од десет анализираних, само четири политичке партије (СПС, СДС, ЛДП и ДС) су својим Статутима предвиделе квоте за жене. Већој партиципацији нису допринели ни Форуми жена. Основани у пет странака (СНС, СПС, ДС, ЛСВ и Двери), у погледу институционализације, најдаље су отишли СПС, ДС и ЛСВ. Ипак, ни то није било довољно да се ова тела почну посматрати као равноправни механизми у процесу доношења одлука.²⁸⁾

У погледу заступљености жена у извршној и законодавној власти, у саставу Владе Републике Србије која је формирана у августу 2016. године, од деветнаест министара, пет су жене. Изменама Закона о избору народних посланика, жене су заступљене са 34%, што је напредак у односу на прве сазиве Народне скупштине, након демократских промена 2000. године. На челу свих посланичких група, од којих ЛСВ има највећи проценат жена, налазе се мушкарци. Међутим, то није случај са Одборима Народне скупштине. Жене чине већину у пет Одбора (Одбор за људска и мањинска права и равноправност полова, Одбор за права детета, Одбор за културу и информисање, Одбор за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва и Одбор за спољне послове). Оно што је додатно утицало на повећање политичке моћи и утицаја жена у Народној скупштини, било је оснивање Женске парламентарне мреже. Њени основни циљеви усмерени су

27) Исто, стр. 2.

28) Исто, стр. 3-4.

ка доношењу нових закона и политика и праћењу постојећих у области сузбијања насиља, економског оснаживања жена и њиховог учешћа у јавном и политичком животу.²⁹⁾

Неартикулисани програмски ставови о родним темама и непостојање квота у појединим политичким партијама, недовољна институционализација Форума жена и недостатак женске солидарности, представљају кључне чиниоце ниске заступљености жена у политичком животу Србије. Ипак, поједина истраживања су показала да су жене чешће задовољне, него разочаране оним што су до сада постигле у политици. Већина их сматра да својим активним учешћем могу да утичу на промену става да је политика мушки посао, те стога политичку партиципацију посматрају као један од начина промене политичке културе која је неопходна за спровођење успешног процеса демократизације.

5. СТРАТЕГИЈЕ ЗА ПОВЕЋАЊЕ УЧЕШЋА ЖЕНА У ПОЛИТИЦИ

Мушкарци и жене се разликују према политичким приоритетима, вредностима и циљевима. У поређењу врста политичког активизма, жене су више заинтересоване за међуљудске односе и неформалну комуникацију, ређе се одлучују за чланство у странкама и учешће у политичким кампањама, док су мушкарци углавном усмерени на задатке и резултате, реализацију и остварење циља. Жене проблеме решавају интуитивно, док су мушкарци рационални и аналитични. Њих покреће моћ, статус, углед, напредовање, док жене мотивацију налазе у помагању другима да задовоље своје потребе, сарадњи са другима и самоиспуњењу.

Да би се остварила боља репрезентација жена у политичком животу, неопходно је развити сложене и вишедимензионалне стратегије. Поред поменутих фактора, прву од стратегија за повећање учешћа и видљивости жена у политици чини увећање броја квалификованих жена претендената. Она се односи на повећање интереса жена за бављење политиком и њихову већу умешност. Изграђивање и одржавање веза са женским организацијама представља следећу стратегију. На њу се надовезује партијско повезивање, којим се обезбеђује размену идеја, информација и подршке. Следећа стратегија се односи на ефикасну употребу медија. Као средство за информисање и мобилизацију, медији имају веома важну улогу, поготово ако говоримо о представљању женских интереса

29) Исто, стр. 5-8.

и промовисању политичких идеја оних парламентарки које располажу ограниченим средствима. Последња стратегија подразумева довођење женских питања у главне политичке токове. Интегрисање родних питања у политичке и економске интересе помаже утврђивању међузависности са другим областима и тиме трајно обезбеђује промовисање и унапређивање женске политичке партиципације.³⁰⁾

Претпоставка да је учешће жена у политици довољно за успостављање родне перспективе, није увек тачна. Процес социјализације знатно је утицао на васпитавање женске популације, која је традиционално усвојила наметнуте родне улоге и стереотипе. Мада је у представничким телима запажен помак у унапређењу женске партиципације, потребно је да оба пола и даље раде на развоју и имплементацији нових стратегија, како би таква промена била видљива и у осталим сегментима друштвеног живота.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Више него било која друга област друштвене праксе, политика је одувек била представљана као традиционално најзатворенија област за ангажованост жена. Обележена јасним мушким идентитетом, перцепција да политика треба да буде поље у ком доминирају мушкарци, спада у предрасуде које су утемељене у многим културама, без обзира на разлике у политичким системима и традиционалним вредностима одређеног националног простора.³¹⁾

Маргинална улога жена, која се у политици се дуго година сматрала безначајним питањем, била је условљена друштвеном неједнакошћу и традиционалном поделом родних улога. Мада су од самог почетка развоја демократске традиције жене биле искључене из политичког живота, данас се њихова подзаступљеност сматра симптомом нездраве демократије и дубоком кризом политичког представништва.

Унапређење положаја жена у јавном и политичком животу зависи од економског развоја, постојања одговарајућег правног оквира, демократских институција и од типа политичке културе, партијске и медијске културе, врсте и структуре изборног систе-

30) Zorica Mršević, *Ka demokratskom društvu – sistem izbornih kvota*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2007, стр. 45-48.

31) Наталија Жунић, „Родни стереотипи о женама и мушкарцима у политици”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, бр. LXIII/2012, стр. 291-292.

ма, јавног мњења и стања друштвене свести. Ипак, највећи утицај на ниво и обим политичке партиципације жена имају политички фактори. На првом месту, ту су политичке партије које имају доминантну улогу у напредовању жена у политици. Развијајући стратегије за селекцију кандидата, странке су представљене као главни мотори за остваривање кванитативне присутности жена у свим политичким институцијама, како на националном, тако и на регионалном и локалном нивоу.

Мада су друштвено-политичке промене у Србији допринеле извесном позитивном помаку на плану учествовања жена у политичком животу, оне још увек немају довољно могућности да се доказују у политици. Суочене са новим изазовима, али и бројним наслеђеним проблемима и негативним аспектима који су повезани са постсоцијалистичком транзицијом, жене су и даље жртве стереотипа о томе чиме треба да се баве. Уколико томе додамо и традиционални патријархални образац који још увек утиче на формирање друштвеног карактера у савременој Србији, можемо закључити да жене и даље имају проблем са невидљивошћу у политичким институцијама на свим нивоима власти. Стога су главни фактори који спречавају напоре интегрисања женске перспективе у токове јавног живота недостатак партиципативне политичке културе, демократичности, транспарентности политичког система и плурализма мишљења.

Примена решења која се нуде, зависи од економске ситуације, политичке традиције и културног наслеђа са којим се наша земља суочава. Како процес демократизације умногоме зависи од сарадње различитих актера у друштвеним и политичким променама, за успостављање истинске демократије, неопходно је да држава и политичке партије преузму одговарајуће активности како би елиминисале проблем ниске заступљености жена у јавном животу. Једино ће на тај начин бити остварен напредак у успостављању друштва родне равноправности, што заједно са политичком културом и незаоблиазном улогом елита, представља кључну претпоставку остваривања стабилне и консолидоване демократије.

ЛИТЕРАТУРА

Вуковић Ана, „Ставови политичарки о женској политичкој партиципацији у Србији – пет година касније”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 3/2014, стр. 397-417.

Гајић Тамара, *Право на политичко репрезентовање жена у земљама Европске уније*, Мастер рад, Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет Едуконс Сремска Каменица, 2015.

- Жунић Наталија, „Европска унија: Род и политика”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, бр. 68/2014, стр. 207-228.
- Жунић Наталија, „Родни стереотипи о женама и мушкарцима у политици”, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, бр. LXIII/2012, стр. 281-296.
- Мијатовић Бошко, Вујачић Илија, Маринковић Танасије, *Појмовник либералне демократије*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Подунавац Милан, Матић Милан, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
- Стојиљковић Зоран, „Партиципације”, у зборнику: *Енциклопедија политичке културе* (приредили: Милан Матић, Милан Подунавац), Савремена администрација, Београд, 1993.
- Чичкарић Лилијана, „Критички осврт на проблем репрезентације жена у политичким институцијама”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 4/2013, стр. 597-614.
- Чичкарић Лилијана, „Партиципација жена у парламенту – синдром «стакленог плафона» и партијска селекција”, *Социолошки преглед*, Социолошко друштво Србије, Београд, бр. 4/2014, стр. 549-564.
- Ваџановић Вишња, *Vodič za učešće žena u javnom i političkom životu*, Kulturni centar DamaD, Novi Pazar, 2014.
- Čičkarić Liliјana, „Da li žene predstavljaju žene u parlamentu”, *Genero*, Centar za ženske studije, Beograd, br. 18/2014, стр. 135-153.
- Čičkarić Liliјana, „Žene u političkoј arena – insajderke ili autsajderke?”, *Sociologija*, Institut za sociološka istraživanja, Beograd, br. 4/2009, стр. 423-436.
- Dorđević Ljubica, „Demokratizacija putem evropeizacije: uticaj Evropske unije na unutrašnje političke reforme država u tranziciji”, *Pravo i politika*, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad, br. 1-2/2009, стр. 69-83.
- Huntington P. Samuel, *Treći talas: demokratizacija na kraju dvadesetog veka*, Stubovi kulture, Beograd, 2004.
- Kolin Marija, Čičkarić Liliјana, *Ekonomсka i politička participacija žena u Srbiji u kontekstu Evropskih integracija*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2010.
- Mršević Zorica, *Ka demokratskom društvu – sistem izbornih kvota*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.
- Pavlović Vukašin, *Društveni pokreti i promene*, Službeni glasnik i Zavod za udžbenike, Beograd, 2009.
- Phillips Anne, “Representation and Inclusion”, *Politics and Gender*, Cambridge University Press, Cambridge, no. 4/2012, стр. 512-518.
- Rodna ravnopravnost i politički procesi: Zašto žene ne glasaju za žene?* Predlog javne politike, Centar za istraživanje javnih politika, 2016, Beograd, <http://publicpolicy.rs/publikacije/0807207acad5b5d5fd8cc86c49a1a0d044fd3102.pdf>, 28/03/2017.

Slobodan Nicin, Tamara Gajic

DEMOCRATIZATION OF SERBIA THROUGH THE INCREASED PARTICIPATION OF WOMEN IN POLITICS

Resume

The underrepresentation of women in political life is a major global problem. Gender equality, as an essential precondition for building a democratic society, implies equal participation of women and men in all spheres of public life. The integration of the gender aspect in the key policy trends is an important part of the process of democratization in Serbia. Although the participation of women in political life in Serbia has increased in recent years, they still occupy lower and less influential position than men. Since the intensity of the complex process of democratization depends on the consensus of political elites on the subject of the necessity of reform, the paper was presented a number of political factors necessary for the advancement of women in public life. Since the realization of equal labor rights and elimination of all forms of discrimination contribute breaking the usual gender stereotypes, it can rightfully be concluded that the right level of emancipation of women is one of the main indicators of democratic society.

The marginal role of women in politics for many years was considered as an insignificant question. Although women are always been excluded from political life, today their under-representation are considered a symptom of an unhealthy democracy and a deep crisis of political representation. Improving the status of women in public and political life depends on economic development, the existence of an appropriate legal framework, democratic institutions and the type of political culture, party and media culture, nature and structure of the electoral system, public opinion and social consciousness. However, the biggest impact comes from the political factors. In the first place, those are political parties that have a dominant role in the advancement of women in politics.

Although the socio-political changes in Serbia contributed to certain positive developments in the field of women's participation in political life, they still do not have enough opportunities to prove themselves in politics. Therefore, the main factors that hinder efforts to integrate women's perspectives into the mainstream of public life are

the lack of political culture of participation, transparency of political system and pluralism of opinions.

Keywords: democratization, elites, political participation, political representation, gender equality, the advancement of women, Serbia

* Овај рад је примљен 12. априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. августа 2017. године.